

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Горло Наталі Віталіївни на тему

– «Функціональні та концептуальні моделі політики іредентизму»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за
спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Дослідження функціональних та концептуальних моделей політики іредентизму є актуальним та важливим питанням сучасної політичної науки, оскільки іредентизм загрожує територіальній цілісності держав і часто розглядається у міжнародному контексті. Проблема іредентизму розглядається сучасними науковцями у рамках етнополітики, політичної регіоналістики, етнополітичної конфліктології. Особлива увага приділяється дослідженню функціонування історично розділених народів та національних груп, які прагнуть до об'єднання та проживання в одній державі. Важливим є і те, що іредентизм поєдує етнічний і територіальний чинники, на його розвиток впливають історичні, культурні, регіональні, суспільно-політичні особливості.

Тривала історія іредентизму, його трансформація на різних історичних етапах та реалізація іредентистської політики окремими державами у ХХІ столітті обумовлюють науковий інтерес до даного явища. Вивчення функціональних та концептуальних моделей політики іредентизму дає можливість віднайти нові ефективні шляхи задоволення інтересів національних та етнічних меншин, що дозволить попередити виникнення іредентистських настроїв у сучасних державах.

У дисертації здійснено комплексний аналіз іредентизму як етнополітичного процесу, визначено особливості реалізації різних моделей політики іредентизму та його впливу на сучасні політичні процеси. Особлива

увага приділяється суті та структурним елементам іредентизму, передумовам та причинам його проявів, типології іредентизму, особливостям реалізації політики іредентизму окремими державами.

Актуальність теми дослідження полягає у визначенні внутрішньополітичних та зовнішньополітичних чинників виникнення іредентизму, визначення зв'язку іредентизму з регіональними та етнорегіональними політичними процесами, пошуку шляхів подолання деструктивного впливу іредентизму на внутрішньополітичні процеси у поліетнічній державі. Також актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням в українській політичній науці функціональних та концептуальних моделей політики іредентизму, ролі територіального й етнічного чинників у виникненні іредентистських міждержавних конфліктів.

Особливо актуальною дана проблема є для сучасної України, яка постійно відчуває вплив політики іредентизму Російської Федерації, а також Угорщини та Румунії. Посилення впливу сусідніх держав на споріднені національні групи в Україні обумовлює пошук ефективних способів та механізмів превентивних заходів щодо реалізації політики іредентизму.

Побудова дисертаційної роботи свідчить про взаємодію теоретичного та практичного аспекту дослідження, можливості застосування отриманих результатів у сучасній практиці України. Спосіб викладу матеріалу, зміст і структурованість дисертації Горло Н.В. дали можливість дослідити сукупність функціональних та концептуальних моделей політики іредентизму. У повній відповідності основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій визначені завдання дослідження, його методи, зміст та структура. Обраній темі дослідження відповідає формулювання мети, яка полягає в комплексному аналізі іредентизму як етнополітичного процесу, вивченні особливостей реалізації різних моделей політики іредентизму і з'ясуванні його впливу на сучасні політичні процеси. Відповідно до мети поставлено низку завдань (с. 26-28), послідовне

виконання яких дозволило автору розкрити сутність іредентизму і визначити його особливості.

Виклад основного матеріалу є логічним та послідовним, спрямований на вирішення досліджуваної проблеми. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження сформульовані змістовно і чітко. Достовірність одержаних результатів підтверджує: теоретико-методологічна обґрунтованість вихідних положень дослідження; опрацювання значної кількості джерел (495 позиції); застосування сучасних наукових методів дослідження; апробація результатів та практичні висновки, репрезентовані дисертантом.

Методологічна база дослідження включає низку парадигм (конфліктологічна), підходів (раціональний, системний, нормативно-ціннісний), методів (порівняльний, історіологічний, загальнонаукові методи наукового дослідження). В якості методологічного інструментарію були застосовані теорії М. Вебера і Дж.К. Дженкінса. Автор опрацювала велику кількість наукових джерел, зокрема, використано значну кількість праць зарубіжних науковців, які аналізують проблему іредентизму.

Дисертант сформулювала низку положень та висновків, які містять наукову новизну. Зокрема, зважаючи на недостатню розробленість даної проблеми у вітчизняній політичній науці, автор пропонує власний дослідницький підхід, сутність якого полягає у розгляді іредентизму як етнополітичного процесу та у концептуальному розмежуванні понять «іредентизм» і «політика іредентизму».

Наукова новизна одержаних результатів, репрезентованих у дисертаційному дослідженні та авторефераті Горло Н.В. не викликає заперечень і полягає у розробці авторського підходу до дослідження сутності та структури іредентизму, виокремлення функціональних моделей політики іредентизму, особливостей його реалізації на внутрішньополітичному і міжнародно-політичному рівнях.

У першому розділі «Стан наукового опрацювання проблеми іредентизму» здійснено ґрунтовний аналіз напрацювань з дослідженої проблеми, охарактеризовано внесок вітчизняних та зарубіжних науковців у дослідження природи іредентизму, прав національних меншин, зокрема, права на самовизначення, специфіки міжнародних політичних конфліктів, які виникли на іредентистському ґрунті, та інших аспектів проблеми. Заслуговує на увагу визначення особливостей іредентизму у порівнянні з іншими об'єднувчими та відцентровими рухами, здійснення аналізу понятійно-категоріального апарату дослідження, визначення понять «іредентизм», «політика іредентизму», «сепаратизм», «сецесія», «етнічна меншина», «національна меншина». Авторка доводить, що іредентизм, ініційований меншинами-іредентами, ставить за мету вихід зі складу поліетнічної держави й приєднання до спорідненої держави. Політика іредентизму розглядається як курс іредентистської держави щодо цілеспрямованої реалізації плану відновлення контролю над колишніми територіями і об'єднання в межах однієї держави таких груп, які вважаються спорідненими за етнокультурною чи іншими ознаками.

Автор розглядає іредентизм як сукупність стратегій спорідненої держави й національної меншини, як різновид сепаратизму та зовнішньополітичного курсу держави (с. 113).

Виходячи з визначення іредентизму як процесу, у другому розділі «Теоретико-методологічні засади іредентизму як етнополітичного процесу» дослідниця аналізує передумови й причини його виникнення, ідейне обґрунтування, механізми реалізації.

Доволі ґрунтовним є аналіз інтересів учасників іредентистського трикутника – національної меншини, спорідненої держави і поліетнічної держави. Також викликає інтерес авторська гіпотеза про визначальну роль «великої ідеї» у виникненні політики іредентизму та, зокрема, її великодержавницького компоненту. Докладно охарактеризовано зміст «великих ідей» Албанії, Угорщини, Румунії та інших країн, а також роль

політичних партій націоналістичного спрямування у їх просуванні. Вдалою є спроба автора доповнити існуючі типології іредентизму та запропонувати нові критерії для типологізації даного явища.

Розвиток іредентизму відбувається на двох рівнях – внутрішньодержавному й зовнішньополітичному. Третій розділ «Роль іредентизму у внутрішньополітичних процесах поліетнічної держави» присвячено характеристиці ролі іредентизму у внутрішньополітичних процесах поліетнічної держави. Авторка акцентує увагу на впливі політичного режиму на виникнення іредентизму та на конфлікті ідентичностей як основі, на якій можливе виникнення іредентистських настроїв, пропонує превентивні кроки задля попередження виникнення іредентизму у поліетнічній державі. Науковою новизною є аналіз іредентизму як різновиду етнорегіоналізму. Автор слушно зазначає, що регіоналізм, який значною мірою спирається на етнічні цінності і актуалізує їх, виступає як етнорегіоналізм; у цьому випадку вимоги регіональних еліт неминує артикулюють інтереси етнічної спільноти (с. 244).

У четвертому розділі «Шляхи подолання деструктивного впливу іредентизму на внутрішньополітичні процеси у поліетнічній державі» аналізується зовнішньополітичний контекст іредентизму, розкриваються правові й моральні аспекти політики іредентизму та її конфліктогенний вплив на політичні процеси. Ключовим є підрозділ 4.2, у якому автор виокремлює функціональні моделі політики іредентизму, враховуючи її трансформацію в умовах зміни систем міжнародних відносин.

Викликає інтерес п'ятий розділ «Іредентизм в українській політиці», у якому автор аналізує відносини російської, угорської та румунської меншин зі спорідненими державами. Автор переконливо доводить, що нагальне реформування української етнополітики й регіональної політики, проведення реформи децентралізації влади можуть стати чинниками, які здатні попередити виникнення відцентрових настроїв в Україні.

Структура роботи є логічною та відповідає поставленій меті, завданням і висновкам. Дисертація є завершеним дослідженням, що складається з анотації, вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 421 сторінок, основний зміст – 389 сторінок, список використаних джерел включає 495 найменувань.

Результати дисертаційної роботи знайшли повне відображення у висновках. Вони відповідають сформульованій меті та завданням, є повними, обґрунтованими, логічно послідовними та відзначаються високим науково-теоретичним рівнем (с. 412-421). Основні положення дисертації апробовано на 23 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях. За темою дисертації автором видано одноосібну монографію, а також опубліковано 27 статей – у вітчизняних фахових та зарубіжних виданнях з політичних наук. Детальний аналіз автореферату дисертації дає змогу стверджувати, що основні наукові положення, отримані результати і висновки дисертаційного дослідження відображені в авторефераті. Автореферат відповідає змісту дисертації, її структурі і теоретичним висновкам. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу та отримані результати, необхідно звернути увагу здобувача на дискусійні питання та питання, що потребують певного уточнення:

1. Розробляючи критерії для типологізації іредентизму, авторка виокремлює західний і східний його типи. Однак варто було б глибше розкрити їх специфіку та докладніше охарактеризувати східний тип іредентизму.

2. У підрозділі 3.4. авторка акцентує увагу на шляхах попередження іредентистських настроїв у поліетнічній державі, зазначаючи, що необхідно встановити такі відносини між спорідненою державою й меншиною, які б забезпечували тісні економічні і культурні відносини (с. 281). Зазначено

міжрегіональне співробітництво як одна з форм таких відносин, але варто було б конкретизувати інші прийнятні форми співпраці.

3. Досліджуючи політику іредентизму, варто було б більшу вагу приділити виокремленню та аналізу чинників, які є засобом тиску та втручання у внутрішні справи України зі сторони інших держав; показати, як і за яких умов національні меншини можуть використовуватись як інструмент забезпечення власного інформаційного, культурного та політичного домінування в окремому регіоні, використовуючи технології «м'якої сили» чи «жорсткої сили». Можна виділити кілька дискусійних моментів щодо зовнішньої політики держав, які безпосередньо стосуються питання національних меншин, зокрема, це питання, пов'язані із окремими історичними подіями, аналіз ситуації щодо дотримання міжнародних норм захисту прав національних меншин, питання мови національних меншин та ін.

4. Також, на нашу думку, є недостатня розробленість практичних рекомендацій щодо способів та механізмів превентивних заходів щодо реалізації політики іредентизму окремими державами, зокрема, варто було б детальніше розглянути досвід сучасних держав ЄС у вирішенні даної проблеми, акцентувати на комплексному підході до розв'язання національних проблем.

Проте висловлені зауваження не применшують наукової важливості дисертаційної роботи, обґрунтованості та новизни її результатів, а лише вказують можливі напрями вдосконалення подальшої дослідницької діяльності. Ознайомлення з авторефератом та дисертацією Горло Н.В. дозволяє стверджувати, що дослідження є цілісним, завершеним, самостійним, оригінальним, у якому представлений авторський підхід до розв'язання актуальної та важливої у теоретичному та практичному значенні наукової проблеми. Основні положення дисертаційної роботи є логічними, послідовними, обґрунтованими та знайшли своє відображення у наукових публікаціях дисертанта.

Виходячи з тексту дисертації, висновків до роботи, які пройшли належну апробацію, вважаю, що дисертація Горло Наталі Віталіївни «Функціональні та концептуальні моделі політики іредентизму» відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій, зокрема пп. 9, 10, 13 «Порядку про присудження наукових ступенів», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.) та паспорту обраної спеціальності, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Г. І. Луцишин

→ Підпис Г.І.Луцишин засвідчую
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Р.Б.Брилинський